

GARB'IN İLMİNİ ALMAK: ZİYA GÖKALP'TE BİLİMİN STATÜSÜ

Serhat KÜÇÜK

Özet: İçine doğduğu dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu için bir şeyler söylemeyi ve hayata geçirmeyi elzem gören Ziya Gökalp, kurtuluşu toplumun güçlendirilmesinde bulmuştur. Güçlendirme sürecini ise Gökalp Teslisi de denilen Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak başlıkları altında formüle etmiştir.

Kültür ve medeniyeti iki ayrı kavram olarak gören Ziya Gökalp, medeniyet kavramını usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir millettten diğer millete geçen mefhumlar, kültürü ise hem usulle yapılamayan, hem de taklitle başka milletlerden alınamayan duygular olarak tanımlamıştır. İlim ve teknolojiyi ise bu tanımlar arasında uluslararası gördüğü medeniyet içerisinde konumlandırmış ve ediniminde bir beis görmemiştir.

Gökalp, var olan sosyo-ekonomik ve siyasal sorunların ilmî bir temele oturtularak çözülebileceğine inanmıştır. Bu doğrultuda Ziya Gökalp'in ilim kavramına bakışı, ilmin kaynağı, konusu ve gelişimine dair görüşleri bu çalışmanın temel unsurlarını oluşturmaktadır.

Böylelikle, Cumhuriyet'in fikrî temellerini hazırlamış, hem milliyetçi bir ideolog hem de modern ilmin öncülerinden biri olan Ziya Gökalp'in, ilim kavramına alanlar üstü ve çağını aşan yaklaşımı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Garb, ilim, Ziya Gökalp, modernleşme, Batılılaşma.

Transfer of the Western Technology: The Attitudes of Ziya Gökalp Towards Science

Abstract: Ziya Gökalp, who lived within the decline of Ottoman Empire and tried to do something important for it, found the salvation in strengthening the society. He formalized the process of strengthening under the titles of "Turkification-Islamization-Modernization" which is also known as trinity of Gökalp.

Ziya Gökalp considering culture and civilization as two different concepts defines civilization as the combination of concepts that are carried out through methods and diffused from one society to another by imitation, whereas culture is the senses which cannot be carried out through methods and cannot be diffused among the nations. Among these descriptions, he places science and technology within the meaning of civilization which is considered to be an international concept, and he does not consider any problem in their acquisition.

Gökalp believed the fact that the existed socio-economic and political problems can only be solved on the basis of science. So, his view of the concept of science and his opinions on the sources, subject and development of science are the basic elements of this study.

Thus, in this article, borderless and ageless approach of Ziya Gökalp, who has prepared the ideological foundations of the republic, the concept of science is tried to be discussed.

Key words: The West, science, Ziya Gökalp, modernization, Westernization.

Giriş

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e modern Türk tefekkürü, skolastik zincirden kâmil kurtulamama ve taklitçi olmanın yanı sıra Batı felsefesinin büyük üstatlarını takip edememekle de suçlanmıştı (Ülken, 2005, ss. 15-16). Nitekim Genç Osmanlı ve Jön Türk literatürüne bakan kişi dipnotlarda Kant, Hegel, Marks ve Weber'in isimlerine rastlamaz. Bunun bir istisnası Diyarbakırlı Ziya Gökalp'tır (1876-1924). Onun üstadı, bilineceği üzere, Fransız Üçüncü Cumhuriyeti'nin kaotik ortamında sosyoloji ilmine; Comte ve Spencer'den farklı olarak felsefi spekülasyonu dışarıda tutan ampirik bir kimlik ve prosedür kazandırmak isteyen Emile Durkheim'dir (1858-1917)¹. Durkheim'in temel analiz birimi "cemiyet/toplum"dur; gerçeklik sosyaldır. O işbölümü, kolektif bilinç, anomi ve organik-mekanik dayanışma kavramları etrafında modern cemiyetin işleyiş ve sıkıntılarını sosyolojinin gündemine almıştır (Callinicos, 2004, ss. 189-212). Gökalp ise farklı fakat benzer bir sıkıntı coğrafyasının münevveriydi; içine doğduğu Osmanlı İmparatorluğu dağılmaktaydı, yeni şeyler söylemek ve hayata geçirmek elzemdi. Gökalp Durkheim'den sosyolojik (ilm-i içtima) yöntemi, toplumsal dayanışmanın önemini, hak yerine vazifeyi vurgulamayı öğrenmiştir².

Ancak Ziya Gökalp'ın, Durkheim'in tilmizi olmak dışında kendi müktesebatı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihî-özel konumundan kaynaklanan farklı bir gündemi de vardı. Bu gündem iki alt başlıkta özetlenebilir:

Birincisi, Osmanlı Devleti'ni kurtarmak için Osmanlı cemiyetini kuvvetlendirmek gerekir. Bu vurgu, Jön Türklerin "devleti kurtarma" misyonunu sadece "hürriyet" in ilanında ve sadece Kanun-ı Esasi'nin tekrar işleme konmasında gören klasik yaklaşımlarından daha ileri bir noktayı temsil eder. Toplumunu güçlendirmek için o, ziraat yerine sanayi, serbest ticaret yerine himaye sistemini savunur³. İmparatorluğun zevali, Türk unsurun memuriyet ve rençberlik dışında bir meşguliyet geliştirememesiyle doğrudan bağlantılıdır. Türkler ticaret ve zanaat vadilerinde tecrübe kazandıkça başka bir tarih yazılacaktır. Gökalp, diğer yandan, toplumsal kalkınmayı Batı'da olduğu gibi burjuvazi-proleterya kutuplaşmasında görmez; sınıfları ve sınıf çatışmasını reddeder. Loncaların tekrar canlandırılmasına dayanan korporatist-dayanışmacı bir modeli savunur⁴. Keza, Gökalp'a göre Osmanlı toplumsal formasyonu, Türk

¹ Durkheim için bk. (Ritzer, 1983, ss. 68-98).

² Ziya Gökalp hakkında ilk kapsamlı incelemelerden biri Uriel Heyd'e aittir (Heyd, 2010).

³ "Millî iktisat" da denilen ve Ziya Gökalp'ın başlıca müdafileri arasında bulunduğu ve İttihat ve Terakki'nin ünlü İaşe Nazırı Kara Kemal tarafından tatbik edilen ekonomi-politik görüş hakkında bk. (Toprak, 1982, ss. 22-35).

⁴ Oysa bir diğer Türkçü Yusuf Akçura için lonca değil millî burjuvazi kalkınmaya önderlik etmelidir. Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp karşılaştırması için bk. (Georgeon, 2006, ss. 91-102).

milletine değil hanedana, Türklüğün inkârına dayalı bir sadakat talep edegeldiği için anakronik kalmıştır. Yapay ve Bizans kokan saray kültürü yerine otantik halk harsına yönelmekle tarihî bir zaaf unsuru telafi edilebilecektir⁵.

İkincisi Gökalp milliyet, din ve modernlik bağlamında bir sentezcidir. ‘Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak’ başlıklarından mürekkep ve Gökalp Teslisi de denilen telif çabasında Türkleşmek milliyete, İslamlaşmak ümmet rabitasına, muasırlaşmak Garp medeniyetine atıfta bulunur (Gökalp, 2007, ss. 39-88). Garp, ilim ve teknolojiyle sınırlı tutulur; böylelikle pozitivist ilimciliğin din-ümmet bağımlı tahrip etmesine teorik bir set çekilir.

Gökalp ve İlim

Kültür ve medeniyeti iki ayrı kavram olarak gören Ziya Gökalp, medeniyet kavramını usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir millettten diğer millete geçen mefhumlar, kültürü ise hem usulle yapılamayan hem de taklitle başka milletlerden alınamayan duygular olarak tanımlamıştır (Güngör, 1984, s. 12). İlim ve teknolojiyi ise bu tanımlar arasında uluslararası gördüğü medeniyet içerisinde konumlandırmış ve ediniminde bir beis görmemiştir (Güngör, 1980, ss. 76-77).

İlim kavramını, aynı türden birtakım olayları gözleyip sınıflandırma ve ardından bu olaylar arasında ilişkiler bulmaya çalışma çabası, bulunan ilişkileri de o bilimin kanunları olarak nitelendiren Ziya Gökalp (Duru, 1965, s. III) ilmin kaynağı, konusu ve gelişimine dair görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

...İlim, bilmek arzusundan doğmuştur; ilmin menba'ı bilmek arzusudur. Bu arzu o kadar tabiidir ki, herkeste ve her yaşta görülür. Aristoteles'in dediği gibi biz bilmeyi, (manfaatten sarf-ı nazar) yalnız bilmek için severiz. Bundan başka, biz bilmeyi, eşyanın marifeti hayatın ameli zaruretlerini ifâya lazım olduğu için de severiz. Hasılı biz bilmeyi, ekseriya hakikatin keşfine az çok şiddette bedi'i duygunun murâfakat etmesinden dolayı da severiz. Zekânın bilmek istediği şey, eşyanın hikmetleridir: Sebepleri ve kanunlarıdır. O hâlde bilmek, kelimenin dolgun manasıyla, sadece eşyanın bulunduğundan haberdar olmak değildir; belki onları izah etmek, yani hikmetlerini bulmaktır, fakat bu hikmetler zekâların aldıkları harsın derecesine göre çok tahavvüller gösterir. ...Bu suretle zekâ, vâkı'aları bilmekten sebepleri ve kanunları bilmeye yükselince, âdî yahud ihtiyârî (empirique) bilgiden hususi manasıyla ilmî bilgiye yükselmiş olur (Gökalp, 2006, ss. 6-7).

İlimden beklenen sonuçların niteliklerini belirleme çabasındaki Gökalp'a göre, bilim aceleci değildir ve doğrudan pratik sonuçlara yönelmek zorunda da

⁵ “Kamil Türk”ü salt İstanbul ve Osmanlı uygarlığı içinde gören Yahya Kemal’in Ziya Gökalp eleştirisi için bk. (Yahya Kemal, 1968, ss. 11-20).

değildir (Kongar, 1996, s. 36). “Bir Kavmin Tetkikinde Takip Olunacak Usul” adlı makalesinde bu konu ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

İlim, yaptığı tetkikleri ameli bir netice endişesiyle icra etmez. Çünkü ameli bir gaye takip eden içtimai bir sanat, ıslahat ihtiyaçlarının müstaceliyeti dolayısıyla alelacele hükümler vermek mecburiyetindedir. İlim, hakikati ameli ihtiyaçlara feda etmeyeceğinden bu gibi isticalkâr amillerden tevakkî ederek hür ve sahur bir surette çalışmakla mükelleftir (Gökâl, 1331/1915, s. 193).

İlmî hareket etmek için pratik endişelerden arınmayı yeterli bulmayan Gökâl, araştırmacının kendi toplumunu incelerken vicdanındaki tüm hislerden arınmasını temel şart olarak görmektedir. Nesnellik ve önyargısızlık kaygısı taşıyan görüşlerini şu şekilde ifade eder: “Hisse-i tabiiyye, ister nikbinane ister bedbinane olsun, her iki surette de ilmî tetkikler için tehlikelidir. İlmî tetkikler yapmak isteyen bir müteharri, bütün hislerden tecerrüt ederek saf bir akıl hâlini almalıdır” (Gökâl, 1331/1915, s. 194).

Gökâl, ilim anlayışını netleştirebilmek amacıyla, bireysel duygularla ulusal duygular arasında karşılaştırmalarda bulunmuştur.

Millî meseleler, umumiyetle hissi meseleler olduğu hâlde “Kavmimizin tetkiki esnasında hislerden tecerrüt etmek lazımdır.” deyişimiz, ilk nazarda garip görülebilir. Fakat dikkat edilince anlaşılır ki, biz yalnız müteharriyi hislerden tecrit etmek istiyoruz. Yoksa tetkikin mevzuu olan hadiselerin gayrihissi olduğunu iddia etmiyoruz. Millî hadiseler milletin heyecanlı bir surette idrak ettiği mefhumlar demektir. Tasvip etiğimiz usule göre, müteharri, milletin ne gibi duygulara heyecanlara, malik olduğunu aramalı fakat hiçbir vakit bu umumi hislere kendi hususi ve şahsi duygularını karıştırmamalıdır (Gökâl, 1331/1915, s. 194).

Gökâl, bir yandan bilimsel araştırmacının duygulardan arınmış olmasını önlemekte, öte yandan da bu önerisinin yanlış anlaşılmasından korkarak, “ama bu demek değildir ki, araştırmacı ulusal duyguları araştırmayın” diye bir dipnot da düşmektedir (Kongar, 1996, s. 38).

Ona göre ilmî inceleme yapacak bir kişi üç şarta uymalıdır:

1. İnceleme deneysel olmamalı, sarf-ı nazari (spekülatif) olmalıdır.
2. Hissî olmamalı, akli olmalıdır.
3. İstidlali (tümdengelim) yahut istikrari, (tümevarım) olmalıdır.

Bu üç şartın bir arada olabileceğini belirten Gökâl açısından inceleme/araştırma kısacası subjektif olmamalı, objektif olmalıdır (Gökâl, 1331/1915, s. 196).

Ancak ilim sahibi olmak meselesinde doğuştan gelen bir yeteneği temel şart olarak yeterli görmez Gökâl. Zira ilmin usul (metot) aracılığıyla yapıldığına

inandığından, isteyen herkesin, ama az ama çok ilim sahibi olabileceği kanaatindedir (Gökalp, 1338b/1922, s. 1). Dolayısıyla onun için usul, özel öneme haizdir. Bu önemi Felsefe Dersleri'nde şöyle vurgulamaktadır:

...Usul, zekânın, ittihaz ettiği gayeye vüsul için istimal ettiği tariflerin mecmû'udur. İlmin gayesi, hakikatin keşf ve isbatıdır. Usul olmasa idi, zekâ asla ilme vasıl olamazdı, hakikati aramak yolunda dalâlete düşer ve azim cehdler içinde mahvolur idi. ...Tarih bize gösteriyor ki, ilmin terakkileri samimi bir surette usulün terakkilerine merbûttur ve iyi bir zekâyâ malik olmak kâfi değildir, onu iyi istimal etmek esastır (Gökalp, 2006, s. 176).

Kendisi deneye dayalı ilimlerde hem deneyin hem de teorinin önemini kabul etmekle birlikte bunları uygulayabilmek için ilme inanmanın yanı sıra şüphenin de gerekli olduğuna dikkat çeker. Ziya Gökalp'ın şüphe konusundaki ifadeleri ise, zamanını fersah fersah aşan yol gösterici nitelikler barındırmaktadır. Araştırmacının önceden kabul etmiş olduğu bütün şahsi hükümlerine karşı şüphe duyması gerektiğini belirten Gökalp:

Buna felsefî şüphe yahud usûlî (methodique) şüphe namı verilir ki, zekâyâ bütün hürriyetini ve istîshâdda serbestisini verir. Bu, tecrübenin en büyük esası, umdesidir. Demek ki, evvelden sûret-i mutlakada takarrür etmiş hiçbir kanaat, hiçbir fıkır-i müesses kalmayacak. İyi bir müteharfî, kendisine inkişaf eden fikirleri, daima sıhhati tahakkuk edince terk etmek şartıyla kabul eder ve lüzum gördü mü, onları tadil eder, değiştirir. Realitiye iz yalnız bir şey vardır ki, o da bütün nazariyelerimizin kısmî ve muvakk daha ziyade tevfiğ eder ve böyle bir müteharfî der ki, yakînen bildiğimat olmasıdır. Fakat bu şüphe ne kadar vâsi' olur ise olsun, Reybîler (Şüpheciler)'in şüphesi gibi değildir. Reybî olan bir adam, ilme itimat etmez, ancak kendi zekâsına iman eder. Hakiki âlim ise, bilakis kendi nefsine iman etmez, ilme ise çok mümindir. Reybîler'in şüphesi bir nevi' yakîniyye mezhebidir, fakat makûs bir yakîniyye; yani o, her hakikatin şüpheli olduğuna yakîn sahibidir. Âlimin şüphesi ise, sadece bir hasâfet ve ihtiyât tedbiridir ve bunun gayesi de ilmî taharrîleri daha emniyetli, daha velûd yapmaktır (Gökalp, 2006, s. 204).

İlim ve Cemiyet

Yaşadığı dönem itibarıyla var olan sosyo-ekonomik ve siyasal sorunların ilmî bir temele oturtularak çözülebileceğine inanan Gökalp, ilim anlayışını ve ilmî yaklaşımın toplumsal yaşantıyı nasıl etkileyeceğine dair görüşlerini çeşitli yazılarında ortaya koymuştur. Başka bir deyişle sınırlı sayıdaki tahsilli zümreden olması hasebiyle, geleneksel toplumu bir arada tutan kurum ve değerlerin, politik ve endüstriyel devrimler tarafından alt üst edildiği arayışlar çağında halkın sözcüsü/mürebbsi olmak kaderidir de denebilir (Özden, 2011, ss. 111-112).

Ona göre, bilimle uğraşan kimse elde ettiği verilerin er ya da geç topluma yararlı biçimde kullanılacağına farkındadır. Zaten böyle bir sonucun olacağına ümit edilmesi, insanları sabır ve zaman isteyen bu meşakkatli yola sokmaktadır (Kongar, 1996, ss. 36-37).

Çağdaş toplumlar sırasına geçmek için ilim yolunda ilerlemeyi, birinci şart olarak gören Gökalp, bireyin nasıl kendine has düşünüşü, duyusu, iradesi varsa toplumun da bu türden melekeleri olduğuna inanır. Hatta bu durumu da şu şekilde formüle eder: milletlerin düşünüşü ilim ile felsefe; duyusu din ile sanat; iradesi ahlak, siyaset ve iktisattır (Gökalp, 1338a/1922, s. 1).

Çağdaş toplumun müspet ilimlerle düşünmesi gerektiğini ifade eden Gökalp, felsefeyi bu süreçte düşünüşten çok sezişe yardımcı olarak görür. İlimin, her hadisenin sebebini göstereceğine inanmaktadır. Ona göre hadiselerin sebeplerini bilmek onları faydalı veya zararlı oluşlarına göre, destekleme yahut ortadan kaldırma kararı aldıracaktır. Aynı zamanda ilim, her hadisenin neticesini de gösterecektir. Bu düşüncelerden hareketle ilmi, amaca erişmek için araçların neler olduğunu gösteren amelî bir rehber olarak tanımlar. İlim adamı olmaktan ziyade amelî adam olalım demeyi manasız gören Gökalp, görüşünü, Avrupa ve Amerika örneklerine dayandırmaktadır. Oralarda en amelî toplumların, en ziyade ilimle düşünen toplumlar olduğunu ifade eder (Gökalp, 1338a/1922, s. 2).

Her türlü kötülüğün kaynağının bilgisizlik olmakla birlikte yanlış bilginin potansiyel olumsuzluklarına ise: “Bilmek, bilmemekten daha iyidir. Bütün fenalıkların menşe'i (kaynağı) cehalettir; fakat bilgiler de doğru bilgi olmalı; çünkü bilginin doğrusu da var, yanlışı da. Birçok mektep görmüş adamlar ahlaksız çıktılar, vatansız çıktılar; çünkü onlara ilim diye yanlış fikirler verilmiş. Yanlış ilim, cehaletten daha fenadır” diyerek dikkat çekmiştir (Göçgün, 1992, ss. 83-84).

İlimin bir faydasını da toplumun bütün fertlerini müşterek kanaatlerle birbirine bağlamak olarak göstermektedir. Bireysel düşünüş tarzlarının birbirinden farklı olduğunu, bu farklılığın ise yalnız kendi fikirlerinin doğru olduğu ve başkalarının yanlış düşündüğüne inanan kitleler oluşturduğunu iddia eder. Toplumun bütün fertlerini müşterek kanaatlerde birleştirecek gayrişahsi bir düşünüşe ihtiyaç olduğu tespitinde bulunan Gökalp için bu gayrişahsi düşünüş, aletlerle yapılan şeyi tecrübelerle müstenit ve müsbet usullere tâbi olan çağdaş ilimlerden başkası olamazdır (Gökalp, 1338a/1922, s. 2).

Ziya Gökalp'ın toplumsal yapıda ihtilaf çıkaracağını düşündüğü bir diğer konu ise iyi ile kötünün tespitidir. Eskiler taraftarlarına göre, eski olan her şey iyidir, yeni olan her şey fenadır. Yenilik taraftarları ise tamamıyla bunun aksini düşünürler. Gökalp ikisine de katılmamaktadır. Zira ona göre bir şeyin iyi veya kötü olması, eski yahut yeni olmasına bakmaz ve bu önemli meselenin hallini

de ancak ilimden beklemek gerekir. Buradaki akıl yürütüşü gayet ilginçtir. Şöyle ki: Tıp alanında ilim, uzvi bir hadisenin sağlıklı yahut sağlıksız olduğunu başarılı bir surette tayin edebiliyor. Öyleyse hayatî hadiselerde sağlama hastayı tefrik eden ilim, niçin, ruhî ve içtimaî hadiselerde de sağlıklı-sağlıksız ayırımını yapamasın? Fakat hayatî hâdiselerde bu tefriki yapan tıp (*hayatiyât*) ilmi olduğu gibi, ruhî hadiselerde de bu işi yapacak olanın ancak psikoloji (*rûhiyyât*) ilmi, toplumsal hadiselerde de bu rolü yalnız sosyoloji (*içtimaiyat*) ilminin yapabileceğini belirtmektedir (Gökalp, 1338a/1922, s. 2). Kendisinin bu görüşü, ilmin yanı sıra uzmanlık meselesine de ne denli önem verdiğinin göstergesidir.

Bundan başka toplumsal gelişmenin yürüyüşünün, çeşitli gelişme aşamaları göstermesi sebebiyle, bir toplumun gelecekteki durumunu tayin etmede işe yarayacağına inanmaktadır. Özellikle toplumsal olarak yarın ulaşılabilecek bir aşamadan daha evvel başka milletlerin geçmiş olmalarının, ilgili süreçte geriden gelen toplum için hangi müesseselerin sağlıklı-sağlıksız veya gerekli-gereksiz olduğunun ayırımında yardımcı olacağına inanmaktadır (Gökalp, 1338a/1922, s. 3).

Çağdaş toplumun büyük sanaysiz, umumi hıfzısıhhasız, şimendifersiz, elektriksiz, refahsız kalamayacağı gibi çağdaş bir devletin de çağdaş hukuka uygun teşkilat yapmaksızın, millî ekonomiyi yükseltmeksizin, halkçılıktan doğan hakiki hürriyetle hakiki eşitliği temin etmeksizin yaşayamayacağını savunan Gökalp için bütün bu maddî ve manevî ihtiyaçları vücuda getirecek, ancak müspet ilimlerdir. Bu noktada milletin de, fertlerin de ilk vazifesini ilme doğru gitmek olarak ifade etmiştir (Gökalp, 1338a/1922, s. 3).

Sonuç

Ziya Gökalp'ın de içinde yer aldığı Jön Türkler kuşağı için hâkim söylem iki katmanlıydı: 'Kızıl Sultan'ın kötülüklerini hedef alan hürriyetçi-edebî söylem ile ilhamını Gustave le Bonn ve Büchner gibi Batılı ikincil düşünürlerden alan pozitivist-biyolojik materyalist söylem (Hanioglu, 2001, ss. 289-311). Gökalp, bu ikili ve dar Jön Türk repertuarını genişletti; edebî söylem yerine sosyolojik tefekkürü kavramlaştırdığı gibi, milliyetçilik, İslam ve modernlik bağlamında "orta yolcu" bir model üzerinde çalıştı. O hem milliyetçi bir ideolog ve hem de modern ilmin öncülerinden biri oldu. Böylelikle kendi yaşadığı çağda en müessir mütefekkir statüsü kazandı.

Nitekim Ziya Gökalp'ın ölümünün hemen ardından Mehmet Emin (Kalmuk) kaleme aldığı yazısında: "Büyük adamların hizmeti hayatlarıyla kaim değildir. Onlar bu âlemden çekildikten sonra da bize müessir olurlar. Eserlerinin yeniden yeniye tetkiki müstakbel nesle yeni ufuklar açar. Onun için Ziya Gökalp'ın ölümüyle bizim üzerimizdeki tesiri bitmiş değildir. Bilakis bu devam edip

gidecektir” (Mehmet Emin, 1340/1924, s. 379) sözlerini sarf etmiş, zaman da kendisini haklı çıkarmıştır.

Toplumbilimin kurucusu Gökalp, Cumhuriyet toplumunu da -yönetim kadrosu başta olmak üzere- kalemiyle şekillendirmiştir dense yeridir. Gerçekten de Gökalp, Türk toplumunun en sıkıntılı dönemlerinde, sosyal bilimler alanında, sağlam bir bilim mantığı ile çeşitli ürünler ortaya koymuş, gözlem ve öneriler sunmuş, en önemlisi Cumhuriyet’in fikrî temellerini büyük ölçüde hazırlamıştır. Gökalp’in hususiyetleri arasında, sosyoloji disiplinini Türkiye’ye ilk getiren düşünür olması ve alanın imkân tanıdığı ölçüde toplumsal problemlere ideolojik değil sosyolojik olarak eğilmesi dikkat çekicidir.

Gökalp’in ilmî kişiliğinin anlaşılmasında ise yukarıdaki verilen bilgiler son derece yol göstericidir. İlmî, hayatın merkezine yerleştirme, çağdaşlıkla özdeşleştirme, pragmatik gayeler olmaksızın ilmî çalışma yürütme gibi yaklaşımlarının yanı sıra, ilim adamının objektiflik için kişisel ön yargılarından arınması gerekliliği, şüpheciliğe önem veren ve metodu yücelten görüşleri çağını aşar niteliktedir.

İlmî tutum ve davranışların toplumsal yapıya nüfuz etmesini, çağdaş toplum olmanın temel şartı olarak görmeye birlikte, bunun toplumun bireylerini ortak düşüncelerde buluşturacağı, iyi-kötü ayrımı eski-yeni taraftarlığı gibi toplumda parçalanmaya neden olan tartışmaları akılcı biçimde çözerek toplumsal barış ve bütünlüğe katkı sağlayacağı ve toplumun aydınlık bir geleceğe ilerlemesi için gereken maddi ve manevi şartların ancak bu surette oluşabileceği inancını taşımaktadır.

Kaynakça

- Callinicos, A. (2004). *Toplum Kuramı* (Y. Tezgiden, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duru, K. N. (1965). *Ziya Gökalp*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Georjeon, F. (2006). Ulusal Hareketin İki Önderi: Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura. *Osmanlı Modernleşmesi (1900-1930)* (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Göçgün, Ö. (1992). *Hususi Mektuplarına Göre: Ziya Gökalp'in Hayat Görüşü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gökalp, Z. (1331/1915). Bir Kavmin Tetkikinde Takip Olunacak Usûl. *Millî Tettebular Mecmuası*, 2, 193-205.
- Gökalp, Z. (1334/1918). Muhtelif İlim Telakkileri. *Yeni Mecmua*, 46, 235-236.
- Gökalp, Z. (1338a/1922). İlme Doğru. *Küçük Mecmua*, 2, 1-3.
- Gökalp, Z. (1338b/1922). Ahlaka Doğru. *Küçük Mecmua*, 4, 1-4.
- Gökalp, Z. (2005). *Felsefe Dersleri*. A. Utku ve E. Erbay (Yay. Haz.), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gökalp, Z. (2007). Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak. *Kitaplar 1* içinde (ss. 39-88). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güngör, E. (1980). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1984). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hanioglu, Ş. (2001). *Preparation for a Revolution: The Young Turks 1902-1908*. Oxford: Oxford University Press.
- Heyd, U. (2010). *Türk Ulusçuluğunun Kökenleri* (A. Göke Bozkurt, Çev.). İstanbul: İlgi Yayınları.
- Kongar, E. (1996). *Türk Toplum Bilimcileri, Cilt 1*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mehmet Emin. (1340/1924). Ziya Gökalp ve İlim. *Millî Mecmua*, 24, 379-382.
- Özden, M. (2011). Bir Halkçı Münevverler Platformu: Halka Doğru Dergisi (1913-1914). *Millî Folklor*, 89, 109-119.
- Ritzer, G. (1983). *Sociological Theory*. New York: Knoph Publication.
- Toprak, Z. (1982). *Türkiye'de Millî İktisat (1908-1918)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2005). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yahya Kemal. (1968). Ziya Gökalp. *Siyasi ve Edebî Portreler* içinde (ss. 11-20). İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.

